

OORLOGSSTEMMEN

Een muzikale zoektocht naar de tegenstem in conflicten

Pedagogische Lesmap

Door

Guy Verlinde

Een productie van

**SCHOOL
CONCERTEN**

www.schoolconcerten.be

INHOUDSTAFEL

1. Leerdoelen	03
1.1 Basisonderwijs (5e en 6e leerjaar)	03
1.2 Secundair onderwijs – Eerste graad	03
1.3 Secundair onderwijs – Tweede graad	04
1.4 Secundair onderwijs – Derde graad	04
2. Voorstelling	05
2.1 Kader	05
Lied 1: <i>Oorlogsstemmen</i>	05
3. De Grote Oorlog	06
3.1 Inleiding	06
3.2 Ideeën voor in de klas	06
3.3 In Flanders Fields Museum	06
3.4 Hoe is WOI ontstaan?	07
3.4.1 Industrie en groei	07
3.4.2 Koloniale macht	07
3.4.3 Bondgenootschappen	07
3.4.4 Het Duitse Rijk in opmars	07
3.4.5 Nationalisme	07
3.4.6 Conflicthaarden	07
3.4.7 De vonk: Sarajevo (1914)	07
3.5 WOI in cijfers	07
4. Yser – Het sterke water	08
4.1 Symboliek	08
4.2 De Slag aan de IJzer	08
Lied 2: <i>Yser</i>	08
5. Op de vlucht	09
5.1 Ook wij waren ooit vluchtelingen	09
Lied 3: <i>Droog je tranen</i>	09
6. Tegenstemmen in WOI	10
6.1 John McCrae	10
Lied 4: <i>In Vlaamse velden</i>	10
6.2 Symboliek	11
6.2.1 Klaprozen	11
6.2.2 Last Post	11
6.3 Siegfried Sassoon	11
6.3.1 <i>A Wooden Cross</i>	11
Lied 5: <i>Een houten kruis</i>	11
6.3.2 <i>A Soldier's Declaration</i>	12
7. Vrede is niet vanzelfsprekend	13
7.1 80 jaar vrede	13
7.2 Wat kun je doen?	13
7.3 Een verschil maken	13
8. Invloedrijke tegenstemmen	14
8.1 Martin Luther King Jr.	14
8.2 Nelson Mandela	14
8.3 Malala Yousafzai	14
9. Stand up & Raise your voice	15
9.1 Protest	15
Lied 6: <i>Genoeg is genoeg</i>	15
9.2 Moeten we vandaag bang zijn?	16
10. Let's Work Together!	17
10.1 De kracht van samenwerken	17
Lied 7: <i>We doen het samen</i>	17
11. Opdrachten	18

1. LEERDOELEN

Deze lesmap sluit aan bij verschillende sleutelcompetenties uit het Vlaams onderwijs, zoals historisch bewustzijn, cultureel bewustzijn en expressie, burgerschapscompetenties, taalcompetenties en kritisch denken. Via muziek, poëzie, historische verhalen en artistieke expressie rond de Eerste Wereldoorlog worden leerlingen gestimuleerd om historische gebeurtenissen te begrijpen, kritisch na te denken over conflict en vrede, en artistieke tegenstemmen te analyseren.

1.1 BASISONDERWIJS (5e en 6e leerjaar)

Historisch bewustzijn

- De leerlingen kunnen belangrijke gebeurtenissen uit de Eerste Wereldoorlog in grote lijnen situeren in tijd en ruimte.
- De leerlingen kunnen verklaren dat oorlog een grote invloed heeft op het leven van mensen en op de samenleving.
- De leerlingen kunnen historische bronnen (tekst, beeld, muziek of symbolen) verkennen en hierover vragen stellen.

Cultureel en artistiek bewustzijn

- De leerlingen kunnen luisteren naar muziek en teksten over oorlog en vrede en hun eigen beleving en interpretatie verwoorden.
- De leerlingen kunnen symbolen uit de herdenkingscultuur herkennen en duiden (bijvoorbeeld klapprozen, monumenten of herdenkingsplaatsen).
- De leerlingen kunnen artistieke uitingen zoals liederen of gedichten bespreken en aangeven welke gevoelens of boodschappen daarin voorkomen.

Burgerschapscompetenties

- De leerlingen kunnen nadenken over waarden zoals vrede, solidariteit, respect en vrijheid.
- De leerlingen kunnen hun mening uiten over maatschappelijke thema's zoals oorlog en conflict en luisteren naar de mening van anderen.

Taalcompetenties

- De leerlingen kunnen teksten (songteksten, gedichten) lezen en begrijpen en hierover in gesprek gaan.
- De leerlingen kunnen hun gedachten en gevoelens verwoorden tijdens klasgesprekken of creatieve opdrachten.

1.2 SECUNDAIR ONDERWIJS – EERSTE GRAAD

Historisch bewustzijn

- De leerlingen kunnen de Eerste Wereldoorlog situeren binnen de Europese geschiedenis van de 20e eeuw.
- De leerlingen kunnen historische gebeurtenissen analyseren aan de hand van verschillende bronnen (teksten, liederen, kunstwerken).

Cultureel bewustzijn en expressie

- De leerlingen kunnen analyseren hoe muziek, poëzie en kunst reageren op oorlog en maatschappelijke conflicten.
- De leerlingen kunnen reflecteren over de rol van protestmuziek en artistieke tegenstemmen in de samenleving.

Burgerschapscompetenties

- De leerlingen kunnen nadenken over maatschappelijke thema's zoals oorlog, vrede, mensenrechten en solidariteit.
- De leerlingen kunnen verschillende standpunten herkennen en respectvol bespreken.

Taal- en communicatiecompetenties

- De leerlingen kunnen complexe teksten (songteksten, gedichten, historische bronnen) analyseren en bespreken.
- De leerlingen kunnen hun mening onderbouwen en deelnemen aan een klasgesprek of debat.

1.3 SECUNDAIR ONDERWIJS – TWEEDE GRAAD

Historisch bewustzijn

- De leerlingen kunnen de oorzaken, het verloop en de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog beschrijven.
- De leerlingen kunnen historische gebeurtenissen analyseren vanuit verschillende perspectieven (soldaten, burgers, kunstenaars, proteststemmen).
- De leerlingen kunnen verbanden leggen tussen historische conflicten en hedendaagse geopolitieke spanningen.

Cultureel bewustzijn en expressie

- De leerlingen kunnen de maatschappelijke rol van kunst, literatuur en muziek in tijden van conflict analyseren.
- De leerlingen kunnen protestliederen, poëzie en artistieke uitingen interpreteren in hun historische context.
- De leerlingen kunnen reflecteren over hoe artistieke expressie kan bijdragen aan maatschappelijk engagement en protest.

Kritisch denken en mediawijsheid

- De leerlingen kunnen verschillende bronnen kritisch analyseren en vergelijken.
- De leerlingen kunnen nadenken over propaganda, publieke opinie en mediabeïnvloeding in tijden van conflict.

Burgerschapscompetenties

- De leerlingen kunnen reflecteren over waarden zoals vrede, vrijheid, mensenrechten en democratie.
- De leerlingen kunnen hun eigen standpunt ontwikkelen over maatschappelijke vraagstukken en dit onderbouwen met argumenten.

1.4 SECUNDAIR ONDERWIJS – DERDE GRAAD

Historisch en maatschappelijk inzicht

- De leerlingen kunnen historische conflicten analyseren binnen een bredere maatschappelijke en politieke context.
- De leerlingen kunnen de impact van oorlog op identiteit, cultuur en samenleving analyseren.
- De leerlingen kunnen historische gebeurtenissen verbinden met actuele maatschappelijke en geopolitieke ontwikkelingen.

Cultureel bewustzijn en kunstbeschouwing

- De leerlingen kunnen artistieke en culturele uitingen analyseren vanuit historische, culturele en maatschappelijke invalshoeken.
- De leerlingen kunnen de rol van kunst, muziek en literatuur als vorm van protest en maatschappelijke kritiek onderzoeken.
- De leerlingen kunnen reflecteren over de kracht van artistieke expressie bij het vormgeven van collectieve herinnering en herdenkingscultuur.

Burgerschapscompetenties en maatschappelijke betrokkenheid

- De leerlingen kunnen verschillende visies op conflict, geweld en vrede kritisch evalueren.
- De leerlingen kunnen maatschappelijke en ethische vraagstukken bespreken en hun eigen standpunt beargumenteren.
- De leerlingen kunnen reflecteren over hun rol als burger in een democratische samenleving.

Communicatie en reflectie

- De leerlingen kunnen complexe teksten, liederen en historische bronnen analyseren en interpreteren.
- De leerlingen kunnen hun inzichten verwoorden in discussie, reflectie of creatieve opdrachten.

”

2. VOORSTELLING

2.1 KADER

In 1914 begon de Eerste Wereldoorlog. Dit was het eerste internationale conflict op wereldschaal en meteen ook het begin van vier bloedige jaren. Die oorlog ligt intussen een eeuw achter ons. Meer dan 130 grote oorlogen volgden sindsdien. Toch laten de verhalen van de meer dan 600.000 dodelijke slachtoffers die vielen ons niet meer los. Verdriet, pijn en lijden hebben zichtbare sporen achtergelaten in het landschap rond Ieper en in het collectieve geheugen.

Van de bijna 10 miljoen gesneuvelden stierven er alleen al in de Westhoek meer dan 550.000. De achterblijvers leefden verder met littekens op lichaam en ziel, met verlies en ontgoocheling. Wie terugkwam om te herbeginnen, bleef leven in een omgeving die tot op vandaag getekend is door oorlog en herdenking. Het land is bezaaid met graven, monumenten en relictten van de oorlog. Menselijke resten komen nog boven en boeren ploegen nog elk jaar niet-ontplofte munitie omhoog.

Elke tijd en iedere persoon voegt zijn eigen herdenking toe aan dit conflict. Zo dook Gents bluesmuzikant Lightnin' Guy Verlinde in een stukje collectief geheugen: het geheugen dat door muzikanten sinds dat conflict steeds opnieuw leven werd ingeblazen in oorlogsliederen en protestsongs. Met de voorstelling '**Oorlogsstemmen**' wil hij jongeren niet alleen sensitief maken voor de wreedheid van deze oorlog, maar ook de gevolgen tot op vandaag belichten. Het in vraag stellen van geweld en de beweegredenen van conflict: dat is waar de tegenstem opduikt.

LIED 1: OORLOGSSTEMMEN

Het lied *Oorlogsstemmen* van Guy Verlinde is een hedendaagse protestsong die de echo's van de Eerste Wereldoorlog doortrekt naar vandaag. Hoewel het vertrekt vanuit de herdenking van WO I, maakt het duidelijk dat oorlog geen verleden tijd is. De herhaling van "sommigen..." toont hoe oorlog iedereen raakt, maar op verschillende manieren: soldaten, vluchtelingen, gelovigen, slachtoffers. De zin "*Alsof we nooit iets leerden van de geschiedenis*" legt een pijnlijke waarheid bloot: ondanks miljoenen slachtoffers blijven conflicten zich herhalen. Het lied stelt dus niet alleen vast, maar klaagt ook aan. Tegelijk zit er hoop in, vooral in de verwijzing naar *Imagine* van John Lennon. Die droom van vrede en verbondenheid vormt een tegenstem tegen het geweld. Het lied balanceert zo tussen realiteit en hoop: oorlogsstemmen zijn luid, maar kunnen verstommen als mensen durven dromen van vrede.

Oorlogsstemmen (Guy Verlinde)

Sommigen vechten ver weg van huis.
Sommigen zoeken naar een veilige thuis.
Sommigen sterven voor de olie die men vond.
Sommigen liggen veel te jong onder de grond.

Sommigen zeggen dat ze doden in God's naam.
Sommigen bidden om de nacht te doorstaan.
Sommigen sneuvelen heldhaftig of zeer laf.
Sommigen snellen van de wieg naar het graf.

Oorlogsstemmen brullen na 100 jaar verlies.
Alsof we nooit iets leerden van de geschiedenis.
Oorlogsstemmen zwijgen als we durven dromen.
Imagine dat er snel vrede kan komen.

Sommigen moorden voor vrijheid en voor staat.
Sommigen vluchten ver weg van de haat.
Sommigen marcheren voor een vals ideaal.
Sommigen chargereren naar hun eindig verhaal.

Oorlogsstemmen brullen na 100 jaar verlies.
Alsof we nooit iets leerden van de geschiedenis.
Oorlogsstemmen zwijgen als we durven dromen.
Imagine dat er snel vrede kan komen.

Imagine (John Lennon)

Imagine there's no heaven. It's easy if you try.
No hell below us. Above us only sky.
Imagine all the people living for today, ah.

Imagine there's no countries. It isn't hard to do.
Nothing to kill or die for, and no religion too.
Imagine all the people living life in peace, you.

You may say I'm a dreamer, but I'm not the only one.
I hope someday you'll join us, & the world will be as one.

Imagine no possessions. I wonder if you can.
No need for greed or hunger, a brotherhood of man.
Imagine all the people sharing all the world, you.

You may say I'm a dreamer, but I'm not the only one.
I hope someday you'll join us, & the world will be as one.

3. DE GROOTE OORLOG

3.1 INLEIDING

De herdenking van de Eerste Wereldoorlog is het startpunt van de voorstelling 'Oorlogsstemmen'. Toch wil Guy Verlinde vooral de tegenstem en het protest belichten, eerder dan een historisch overzicht te geven van dit invloedrijke conflict.

De tegenstem krijgt overigens ook in het In Flanders Fields Museum aandacht. Samen met educatief medewerker Wouter Sinaeve werd bekeken hoe 'Oorlogsstemmen' dit aspect verder kan uitdiepen en via een muziekvoorstelling jongeren kan bereiken.

Uiteraard kan u met uw leerlingen op verschillende manieren aan de slag met deze thematiek. Een grondige historische schets is één van de mogelijke invalshoeken.

We verwijzen hiervoor graag naar het uitgebreide educatieve pakket dat werd ontwikkeld door het In Flanders Fields Museum. U kunt het gratis downloaden op:
www.inflandersfields.be/images/filelib/Opmeducpakket2012nl_380.pdf

3.2 IDEEËN VOOR IN DE KLAS

Canon Cultuurcel bracht in de brochure '100 jaar Groote Oorlog herdenken in de klas' interessante interviews, een overzicht van initiatieven en allerlei ideeën voor leerkrachten samen.

De brochure is gratis te downloaden via:

www.canoncultuurcel.be/publicaties/detail/100-jaar-groote-oorlog-herdenken-in-de-klas-1

Ook het Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie wil leerkrachten en educatoren ondersteunen in hun aanpak van herinneringseducatie bij jongeren. Ze ontwikkelden de handleiding: 'Toetssteen Herinneringseducatie – Een handleiding voor kwalitatieve projecten rond herinneringseducatie'. Deze handleiding is te vinden op:

www.herinneringseducatie.be/ADVISEERT/Toetssteen/tabid/156/Default.aspx

3.3 IN FLANDERS FIELDS MUSEUM

In een land waar oorlog heeft gewoed, gaat die niet gauw voorbij, ook niet als die oorlog inmiddels een eeuw achter ons ligt. Voor elk van de meer dan 600.000 doden die vielen in ons land, voor elk van de ruim 425.000 graven en namen op monumenten en voor de honderden andere sporen en relictten in de frontstreek, bestaat ergens in de wereld een verhaal van verdriet, pijn en beproeving.

De Vredesstad Ieper en het In Flanders Fields Museum bewaren de band met dit oorlogsverleden. Omdat het belangrijk is voor wie vandaag over oorlog en vrede wil spreken. Het museum werkt vanuit verschillende gezichtspunten. Het algemene en militair-historische perspectief is belangrijk, maar ook de relatie met het heden en onze omgang met het verleden van alle betrokken landen.

Mensen uit vijf continenten en uit meer dan vijftig verschillende landen en culturen namen deel aan de oorlog in Vlaanderen. Het publiek in het museum is dan ook divers en internationaal.

Het In Flanders Fields Museum is bovendien meer dan een permanente tentoonstelling. Er is een uitgebreide educatieve werking voor scholieren, naast een cultureel en artistiek programma. In het kenniscentrum van het museum kan elke bezoeker dieper ingaan op deze dramatische periode uit de wereldgeschiedenis. Zowel het mondiale verhaal als de persoonlijke of lokale geschiedenis kunnen er worden onderzocht.

Omdat het wezen van oorlog doorheen de tijd niet verandert, beschouwt het museum het brengen van dit oorlogsverhaal als een universele en eigentijdse vredesboodschap.

3.4 HOE IS WOI ONTSTAAN?

3.4.1 Industrie en groei

In de beginjaren van de 20e eeuw kent Europa een explosieve groei. De industrie boomt, spoorwegen en stoomboten vervoeren goederen en mensen, en steden groeien snel door de toestroom van arbeiders. Er heerst zowel hoop als angst. Hoop op vooruitgang en nieuwe mogelijkheden, maar ook angst dat machines de mens zullen vervangen. De nieuwe technologieën, de groeiende industrie en de sterke bevolkingsgroei stimuleren de bewapeningswedloop en maken de uitbreiding van legers mogelijk.

3.4.2 Koloniale macht

In deze periode staan Europese machthebbers – keizers en koningen – oppermachtig. Ze controleren hun eigen bevolking en tonen hun macht ook in overzeese kolonies. Kolonies brengen landen als Groot-Brittannië, Frankrijk, Duitsland, België, Nederland, Portugal en Italië welvaart en prestige. Tegelijk komen andere bevolkingsgroepen op voor hun rechten. Nationalisme groeit: mensen worden trots op hun taal en cultuur en verzetten zich tegen buitenlandse overheersing.

3.4.3 Bondgenootschappen

Europa raakt ondertussen verstrikt in een netwerk van verdragen en allianties tussen koninkrijken en grootmachten. Tegen 1907 staan twee machtsblokken tegenover elkaar: Triple Alliance & Triple Entente. Deze militaire samenwerkingsakkoorden maken de situatie gevaarlijk: als twee landen in conflict raken, worden automatisch meerdere landen betrokken.

3.4.4 Het Duitse Rijk in opmars

Een belangrijke factor is de opkomst van het Duitse Rijk. In 1871 werd het Duitse Rijk uitgeroepen na de overwinning van Pruisen op Frankrijk. Begin 20e eeuw groeit Duitsland sterk, zowel economisch als demografisch. Keizer Wilhelm II wil Duitsland ook politiek en militair tot een wereldmacht maken. Dit wekt wantrouwen bij Frankrijk en Groot-Brittannië. Frankrijk wil bovendien wraak voor het verlies van Elzas-Lotharingen in 1870.

3.4.5 Nationalisme

Nationalisme vormt een tweede groot gevaar. Veel volkeren willen een eigen staat of willen hun staat uitbreiden. Vooral Oostenrijk-Hongarije, een rijk met vele verschillende bevolkingsgroepen, wordt hierdoor bedreigd. Landen als Servië en Roemenië kijken bovendien naar gebieden binnen de dubbelmonarchie.

3.4.6 Conflicthaarden

Voor 1914 komt Europa al meerdere keren dicht bij oorlog:

- 1908: Oostenrijk-Hongarije annexeert Bosnië-Herzegovina
- 1911: Marokko-crisis tussen Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië
- 1912–1913: Balkanoorlogen

De spanningen blijven oplopen.

3.4.7 De vonk: Sarajevo (1914)

In de zomer van 1914 ontploft de situatie. Op 28 juni 1914 wordt aartshertog Franz Ferdinand, kroonprins van Oostenrijk-Hongarije, in Sarajevo vermoord door Gavrilo Princip, lid van de nationalistische beweging Jong Bosnië. Oostenrijk-Hongarije beschuldigt Servië.

- 23 juli: Oostenrijk stelt een ultimatum
- 28 juli: Oostenrijk-Hongarije verklaart Servië de oorlog

Door de bestaande bondgenootschappen wordt het conflict al snel een wereldoorlog.

3.5 DE EERSTE WERELDOORLOG IN CIJFERS

- minstens 600.000 doden in België
- ongeveer 550.000 slachtoffers in de Westhoek
- minstens 300.000 soldaten daar begraven
- ongeveer 200.000 vermisten
- meer dan 1,5 miljoen gewonden
- minstens 1,5 miljoen vluchtelingen in België
- soldaten uit meer dan 50 nationaliteiten
- na 1918 volgden nog meer dan 130 oorlogen

4. YSER – HET STERKE WATER

4.1 SYMBOLIEK

In herinneringen spelen symbolen een belangrijke rol. Ze dragen verhalen die door verschillende mensen worden gedeeld en telkens opnieuw worden verteld. Voor Guy Verlinde is de rivier de IJzer zo'n krachtig symbool.

4.2 De Slag aan de IJzer

Bij het begin van de oorlog is België neutraal, maar op 4 augustus 1914 valt Duitsland het land binnen. Het Duitse plan is eenvoudig: het Belgische leger verslaan en daarna via België Frankrijk aanvallen. Het Belgische leger houdt echter langer stand dan verwacht en vertraagt zo de Duitse opmars. Na de terugtrekking uit Antwerpen verzamelt het Belgische leger zich achter de IJzer.

Op 20 oktober 1914 start het Duitse 4e leger een aanval. De Belgen moeten zich terugtrekken tot achter de spoorlijn Nieuwpoort–Diksmuide. Wanneer de situatie kritiek wordt, geeft koning Albert I het bevel om de vlakte achter de IJzer onder water te zetten.

Door het openen van de sluizen bij Nieuwpoort loopt het gebied onder water. Hierdoor wordt de Duitse opmars gestopt. De IJzer vormt vanaf dan een onoverbrugbare verdedigingslinie, die tot het einde van de oorlog standhoudt.

LIED 2: YSER

De ondergelopen IJzervlakte en de kracht van water om een leger tegen te houden, inspireerden Guy Verlinde tot de song 'Yser'. Het is een lied over die gebeurtenis, maar ook overmoed. Het toont de kracht van de wil en de doorzetting in het bereiken van wat je wil.

Yser (Guy Verlinde)

Er is een rivier waar ik vandaan kom.
Alleen maar water vloeiend naar de zee.
Maar deze rivier gaf ons ooit peis en vree.

Ik neem je mee langs haar oevers
en toon de klapprozen in het gras.
Nu oh, zo vredig, alsof het nooit anders was.

Zie de soldaten in loopgraven.
Voel de modder van niemandsland.
Hoor de Last Post voor de vervloekte man.

En ik weet niet of wij voorbestemd zijn,
of we ooit zullen sterk genoeg staan?
Maar als een rivier die het verschil maakt,
zo wil ik ook voor ons gaan.
Oh, mijn liefste, samen kunnen wij alles aan.

Er is een rivier waar ik vandaan kom.
Ooit zo sterk en zo befaamd.
Misschien daarom draagt ze ijzer in haar naam?

Ik neem je mee naar haar sluizen.
Door haar groene velden wil ik rijden,
Nu oh, zo stil, het is moeilijk te begrijpen.

Net als die rivier, die de kracht had
om een leger tegen te houden.
Zo heb ik ook de moed om van jou te houden.
Oh, mijn liefste, er is zoveel om van houden.

5. OP DE VLUCHT

5.1 OOK WIJ WAREN OOIT VLUCHTELINGEN

De geschiedenis toont dat machtsverhoudingen voortdurend veranderen. Landen en volkeren kunnen op het ene moment sterk en dominant zijn, en op een ander moment kwetsbaar en afhankelijk. Vandaag leven wij in België in relatieve welvaart en veiligheid. Toch is dat niet altijd zo geweest. Tijdens de Eerste Wereldoorlog waren ook Belgen op de vlucht. Honderdduizenden mensen zochten toen veiligheid in landen zoals Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk.

Dit historisch perspectief helpt ons om de wereld van vandaag beter te begrijpen. Opnieuw slaan miljoenen mensen op de vlucht voor oorlog, geweld en armoede. Opvallend is dat vluchtelingen niet altijd op dezelfde manier worden ontvangen. Zo reageerden Europese landen in 2022 snel en solidair op vluchtelingen uit Oekraïne. Tegelijk ondervinden mensen uit andere regio's, zoals Syrië, Afghanistan of Palestina, vaak meer obstakels. Dit roept belangrijke vragen op over gelijkheid en mensenrechten.

Het vluchtelingenthema is complex en kent geen eenvoudige oplossingen. Toch leert de geschiedenis ons kritisch na te denken. Mensen vluchten zelden zonder reden. Net zoals Belgen in 1914 hun land ontvluchtten uit noodzaak, zoeken ook vandaag mensen veiligheid, voedsel, werk en een toekomst. Dat zijn basisbehoeften die voor iedereen gelden.

LIED 3: DROOG JE TRANEN

Guy Verlinde schreef in 2010 het lied *Droog Je Tranen*, nadat hij op televisie voor het eerst beelden zag van Afrikaanse vluchtelingen die in een rubberbootje aankwamen op het Italiaanse eiland Lampedusa. Het beeld van één moeder bleef hem bijzonder bij. Ze zong een troostend liedje voor haar baby, die ze op haar schouder droeg, om het kind gerust te stellen. Jaren later vraagt hij zich af of zij intussen een veilige thuis hebben gevonden in Europa, en of het kind de kans kreeg om zijn of haar dromen na te jagen. Hoewel het lied oorspronkelijk geschreven werd als eerbetoon aan een Afrikaanse moeder in 2010, kan het evengoed opgedragen worden aan een Vlaamse moeder die in 1914 in een bootje stapte en de Noordzee overstak, op de vlucht voor het Duitse leger.

Droog Je Tranen (Guy Verlinde)

Stil nu schat, straks is dit voorbij.
Wees niet bang, ik blijf hier aan je zij.
Ookal lijken de golven hoog
Kom hier, ik hou je warm & droog.
Stil nu schat, straks is dit voorbij.

Droog je tranen kleine engel, huil niet meer.
Droog je tranen kleine engel, huil niet meer.
Want aan de overkant, daar ligt jouw beloofde land.
Droog je tranen kleine engel, huil niet meer.

Stil nu schat, ik zie, ik zie, wat jij niet ziet.
Alles komt goed en luister naar dit lied.
Over een prinses en een koning
die zeilden naar een land van melk en honing.
Stil nu schat, ik zie, ik zie, wat jij niet ziet.

Droog je tranen kleine engel, huil niet meer.
Droog je tranen kleine engel, huil niet meer.
Want aan de overkant, daar ligt jouw beloofde land.
Droog je tranen kleine engel, huil niet meer.

Stil nu schat en doe je ogen dicht.
Vanuit het duister varen we naar het licht.
En begin maar alvast te dromen
van alles wat zal komen.
Stil nu schat en doe je ogen dicht.

6. TEGENSTEMMEN IN WOI

In situaties van oorlog, uitbuiting of discriminatie klinken tegenstemmen. Ze bieden een tegenwicht voor mensen in wanhoop. Tegenstemmen hebben de kracht om een leven te veranderen. Soms veranderen ze de geschiedenis. Een tegenstem vergt moed, doorzettingsvermogen en heldhaftigheid.

Sommige tegenstemmen manifesteren zich met geweld, anderen manifesteren zich geweldloos. Ze komen dan in de vorm van woord, beeld, expressie en muziek. Sommige tegenstemmen komen in groep en gebruiken de kracht van een massa. Andere tegenstemmen komen alleen, maar hebben de kracht van een massa. Denk maar aan de schrijf-ze-vrij-acties van Amnesty International, of ngo's als het Hondurese COFADEH. Tegenstemmen brengen hoop op gelijke rechten.

6.1 JOHN MCCRAE

De Canadese militaire arts en dichter John McCrae is de auteur van het beroemde gedicht "*In Flanders Fields*". De definitieve versie schreef hij op 8 december 1915. McCrae stierf toen hij nog tijdens de oorlog in een veldhospitaal werkte, aan longontsteking en hersenvliesontsteking. Hij werd 45 jaar oud.

Op 22 april 1915 werden de eerste aanvallen met chloorgas ingezet te Boezinge, de plaats waar McCrae als arts frontdienst verrichtte tijdens de gevechten. Diep onder de indruk van de gebeurtenissen schreef hij op 3 mei het gedicht *In Flanders Fields*, misschien wel het bekendste gedicht uit deze oorlog. De tekst van het gedicht is geschreven in een voor iedereen begrijpelijke taal. Zo werd het gedicht in het gehele Britse Imperium en in de Verenigde Staten het symbool van opoffering en strijd voor de vrede.

LIED 4: IN VLAAMSE VELDEN

Op het eerste gezicht lijkt *In Flanders Fields* een vredesgedicht: het toont de gruwel van oorlog, de doden en het stille landschap met klaprozen en kruisen. De toon is melancholisch en eerbiedig, alsof het wil herdenken en waarschuwen. Toch wringt er iets. In de laatste strofe spreken de doden en roepen ze de levenden op hun strijd voort te zetten: "Take up our quarrel with the foe." Dat klinkt minder als een vredesboodschap en meer als een morele plicht om verder te vechten. Het gedicht betreurt de oorlog, maar lijkt die ook te rechtvaardigen. Zo stelt het de vraag of een vredesgedicht tot strijd kan oproepen, en balanceert het tussen rouw, propaganda en mobilisatie.

In Flanders Fields (John McCrae)	In Vlaamse Velden (Tom Lanoye)
<p>In Flanders Fields the poppies blow Between the crosses, row on row That mark our place; and in the sky The larks, still bravely singing, fly</p> <p>Scarce heard amid the guns below. We are the dead. Short days ago We lived, felt dawn, saw sunset glow Loved, and were loved, and now we lie In Flanders fields.</p> <p>Take up our quarrel with the foe: To you from failing hands we throw The torch; be yours to hold it high. If ye break faith with us who die We shall not sleep, though poppies grow In Flanders fields.</p>	<p>In Vlaamse velden klappen rozen open Tussen witte kruisjes, rij op rij, Die onze plaats hier merken, wijl in 't zwerk De leeuweriken fluitend werken, Onverhoord verstomd door het gebulder op de grond.</p> <p>Wij zijn de Doden. Zo-even leefden wij. Wij dronken dauw. De zon zagen wij zakken. Wij kusten en werden gekust. Nu rusten wij In Vlaamse velden voor de Vlaamse kust.</p> <p>Toe: trekt gij u ons krakeel aan met de vijand. Aan u passeren wij, met zwakke hand, de fakkel. Houdt hem hoog. Weest gij de helden. Laten de Doden Die wij zijn niet stikken of wij vinden slaap noch Vrede – ook al klappen zoveel rozen open In zoveel Vlaamse velden.</p>

6.2 SYMBOLIEK

6.2.1 De poppies, of klaprozen

Ze duiken dezer dagen vaak op in het straatbeeld, op televisie en in de media. De herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog krijgt ruime aandacht: fictiereeksen als 'In Vlaamse Velden', 'Parade's End', tentoonstellingen en fietstochten, boeken en toeristische arrangementen, je vindt vast wel een geschikte manier om de Grote Oorlog mee te (her)belevén. De klaproos is in de communicatie een zeer sterk symbool. Het zit niet voor niets ook in het logo van het In Flanders Fields Museum in Ieper bijvoorbeeld.

Klaprozen bloeien als andere planten in de buurt dood zijn. Klaprozenzaden kunnen jarenlang op de grond liggen en pas beginnen te groeien als de nabije planten en struiken weg zijn, bijvoorbeeld als de grond werd omgewoeld en vervuild. De meeste klaprozen zijn waar te nemen op plekken waar puin in de grond ligt. Natuurlijk was de grond rond de loopgraven in de Eerste Wereldoorlog grondig 'omgespit' en besmet door de gevechten en bombardementen.

Maar de klaproos heeft nog een andere betekenis. Sommige klaprozen, die gerekend worden tot de papavers, worden gebruikt om opium en morfine van te maken. Morfine is een sterk verdovend middel dat vaak werd gebruikt om de pijn van gewonde soldaten te stillen – soms voor eeuwig. Daarbij is de aanblik van de bloem vervuld van symboliek: niet alleen zijn de blaadjes rood als het bloed van de gevallen en is het binnenste zwart, kleur van rouw, in het hart van de bloem is ook een kruisvorm te zien, symbool van lijden en verlossing bij uitstek.

6.2.2 De Last Post

Iedere avond even voor acht uur legt de politie het verkeer stil aan de Menenpoort in Ieper. Het dagelijks leven houdt even halt om de klaroeners van de Last Post Association de kans te geven hun eenvoudig, maar ontroerend eerbetoon te blazen ter nagedachtenis van soldaten die hier zoveel jaren terug vochten en sneuvelden.

Als plaats werd de Menenpoort gekozen, de plek waarlangs vele soldaten naar het front trokken, velen om nooit meer terug te keren. De Last Post is oorspronkelijk het klaroengeschal dat in het Britse en andere legers het einde van de werkdag aankondigde. In de context van de Last Postplechtigheid staat het voor een definitief vaarwel aan de gesneuvelden.

Gelijkaardig is het met de Reveille, die traditioneel gespeeld werd bij aanvang van de dag om de troepen wakker te maken en hen tot de plicht op te roepen. In de context van de Last Postplechtigheid symboliseert de Reveille niet enkel het terugkeren naar het dagelijkse leven na de plechtigheid, maar eveneens de verrijzenis of het 'eeuwig leven' van de gesneuvelden.

6.3 SIEGFRIED SASSOON

6.3.1 A Wooden Cross

Ook in de aanloop naar en tijdens de Eerste Wereldoorlog weerklonken tegenstemmen. In het In Flanders Fields Museum vinden ze het belangrijk om een aantal tegenstemmen te laten horen en zien aan de bezoeker. Guy Verlinde pikt er tijdens 'Oorlogsstemmen' eentje uit: Siegfried Sassoon. Sassoon was een Britse dichter en officier.

Op 14 augustus 1917 komt zijn jeugdvriend Captain Stephen Gordon Harbord om bij zijn artilleriebatterij bij Wieltje. Het trieste nieuws van het overlijden bereikt Sassoon in het ziekenhuis in Craiglockhart, waar hij op dat moment wordt 'behandeld' voor 'shell-shock', een syndroom genoemd van soldaten die een granaatexplosie overleefden. Hij werd vervolgens als krankzinnige 'voor verzorging' naar het ziekenhuis gebracht, de makkelijkste manier om Sassoon monddood te maken en zijn tegenstem uit te schakelen. Nadat hij het overlijden van Harbord vernam, schreef Sassoon het gedicht 'A Wooden Cross'

LIED 5: EEN HOUTEN KRUIS

Het gedicht toont niet alleen verdriet, maar ook woede en ongeloof: de dood van zijn vriend voelt zinloos, onrechtvaardig en leeg. Sassoon verzet zich tegen het idee van heldendom en eer; een "houten kruis" biedt geen echte troost voor het verlies van een menselijk leven. Wat dit gedicht zo krachtig maakt, is dat het vandaag nog even relevant aanvoelt. Ook nu verliezen mensen geliefden in oorlogen die vaak even onbegrijpelijk en zinloos lijken. Het verdriet dat Sassoon beschrijft,

overstijgt tijd en plaats. Of je nu een soldaat was in 1917, of vandaag een moeder, vader, zoon, dochter of vriend: het verlies blijft hetzelfde. Het gedicht herinnert ons eraan dat achter elk kruis een persoonlijk verhaal schuilt. De pijn, de leegte en de machteloosheid bij het verlies van een geliefde zijn universeel. Iedereen die ooit iemand verloor, herkent die stille, blijvende pijn.

A Wooden Cross (to S.G.H.) Sigfried Sassoon	Een Houten Kruis (Guy Verlinde)
<p>My friends are dying young; while I remain, Doomed to outlive these tragedies of pain And half-forget how once I said farewell To those who fought and suffered till they fell — To you, the dearest of them, and the last Of all whose gladness linked me with the past. And in this hour I wonder, seeing you go, What further jest war keeps, having laid you low.</p>	<p>Mijn maten sterven jong, terwijl 'k blijf bestaan Gedoemd om deze tragedie t'ondergaan. En half vergeten wa'k bij het afscheid vertelde Tegen hen die vielen in Vlaamse velden. Voor jou, m'n favoriet en grootste deugd Wiens glimlach me herinnerde aan m'n jeugd. 'k vraag me af, nu da'k je heb moeten laten gaan Welke miserie den oorlog ons nog zal laten doorstaan.</p>
<p>Men grey with years get wisdom from the strange Procession of new faces, and the change That keeps them eager. I am young, and yet I've scores of banished eyes I can't forget; The dead were my companions and my peers, And I have lost them in a storm of tears.</p>	<p>Grijsaards kregen hun wijsheid met de jaren Door gretig nieuwigheden te vergaren. 'k Ben nog jong, maar 'k wil nu al leren vergeten Veel te vele gezien da'k liever nooit had geweten.</p>
<p>I cannot call you back; I cannot say One word to speed you on your hidden way. Only I hoard the hours we spent together Ranging brown Sussex woods in wintry weather, Till, blotting out to-day, I half believe That I shall find you home again on leave, As I saw you, riding down the lane, And lost in lowering dusk and drizzling rain, Contented with the hunt we'd had, and then Sad lest we'd never ride a hunt again.</p>	<p>De doden waren geen vreemden, maar mijn vrienden; Een storm van tranen om 't verlies dat tot niets diende. Nu 'k je nooit terug krijg en niets meer kan zeggen Valt er des te meer te vertellen en uit te leggen. 't Was zo tof alles wat we samen deden En met bevroren handen door de bossen reden. Er is nog steeds 't geloof en de hoop Dat je straks gewoon de kamer binnenloopt; Net als vroeger kom 'k je wel weer tegen Nadat je verdween bij schemer en regen. 't Geluk van de jacht is nu niets meer dan een pijnlijke herinnering aan die laatste keer.</p>
<p>You didn't mean to die; it wasn't fair That you should go when we'd so much to share. Good nags were all your need, and not a grave, Or people testifying that you were brave. The world's too full of heroes, mostly dead, Mocked by rich wreaths and tributes nobly said, And it's no gain to you, nor mends our loss, To know you've earned a glorious wooden cross; Nor, while the parson preaches from his perch, To read your name gold-lettered in the church.</p>	<p>Nu de dood jou heeft weten in te lijven Zullen onze plannen altijd dromen blijven. Snelle paarden waren alles waar jij om gaf Niet de complimenten die men mompelt aan je graf. Er zijn te veel dode helden in dit land Vergruisd of vereerd naargelang hun stand. Ook al looft meneer pastoor jouw heldendaad En alle offers die je bracht voor kerk en staat; 't Is winst noch troost dat door 't oorlogsgedruis Jouw naam nu staat op een roemrijk houten kruis.</p>
<p>Come back, come back; you didn't want to die; And all this war's a sham, a stinking lie; And the glory that our fathers laud so well A crowd of corpses freed from pangs of hell.</p>	<p>Kom terug, kom terug, jouw dood was niet eens nodig; Want deze oorlog is een vette leugen en zelfs overbodig En de heerlijkheid waarover men sprak vol lof Is niet meer dan een hels massagraf van slijk en stof.</p>

6.3.2 A Soldier's Declaration

In juli 1917 schreef de Britse dichter en officier Siegfried Sassoon zijn beroemde protesttekst *A Soldier's Declaration*. Daarin keerde hij zich openlijk tegen de Eerste Wereldoorlog. Hij stelde dat de oorlog onnodig werd verlengd en dat soldaten bleven sterven door politieke fouten en machtsbelangen, in plaats van uit noodzaak. Wat deze verklaring zo bijzonder maakt, is dat Sassoon zelf aan het front had gevochten. Hij kende de gruwel van dichtbij en verloor vrienden en kameraden.

Zijn protest kwam dus van binnenuit het leger, niet van een buitenstaander. Net daarom was het zo krachtig, maar ook gevaarlijk. Als reactie stuurde het Britse leger hem naar een militair ziekenhuis in Craiglockhart, zogezegd voor behandeling van "shell shock". In werkelijkheid was dit ook een manier om zijn kritische stem te onderdrukken. Sassoons verklaring had een grote symbolische waarde. Hij gaf woorden aan gevoelens die veel soldaten deelden, maar niet durfden uitspreken. Zijn protest droeg bij aan een bredere kritische kijk op de oorlog, met meer aandacht voor lijden en zinloosheid. Vandaag blijft zijn tekst een krachtig voorbeeld van moed en verzet tegen onrecht.

7. VREDE IS NIET VANZELFSPREKEND

7.1 80 JAAR VREDE

In België leven we al bijna 80 jaar zonder oorlog. Dat is eigenlijk iets heel bijzonders. In veel andere tijden en landen was oorlog veel vaker aanwezig. Voor ons voelt vrede bijna normaal. Er zijn ondertussen drie generaties mensen die hier zijn opgegroeid zonder oorlog: grootouders, ouders en jongeren van vandaag. Daardoor lijkt vrede soms vanzelfsprekend.

Je kan vrede een beetje vergelijken met een oude, comfortabele zetel. Je zit er zo goed in dat je denkt dat hij er altijd zal zijn. Je denkt er niet meer over na. Maar vrede werkt eigenlijk niet zo. Vrede blijft alleen bestaan als mensen blijven opletten en ervoor blijven zorgen. Soms hoor je in de wereld oorlogsstemmen: mensen die roepen om geweld, haat of oorlog. Als die stemmen luider worden, is het belangrijk dat andere mensen ook hun stem laten horen. Dan moeten we als het ware uit onze comfortabele zetel komen.

Ook jongeren kunnen iets doen. Misschien lijkt het alsof één persoon weinig kan veranderen, maar veel kleine acties samen maken een groot verschil.

7.2 WAT KUN JE DOEN?

- **Meelopen in een betoging voor vrede:** Zo laat je zien dat veel mensen oorlog niet willen.
- **Geld inzamelen of geven aan een goed doel:** Bijvoorbeeld voor organisaties die slachtoffers van oorlog helpen.
- **Je stem laten horen op sociale media:** Door respectvolle berichten te delen over vrede en mensenrechten.
- **Meehelpen bij acties op school:** Zoals een vredesdag organiseren, een debat houden of een tentoonstelling maken.
- **Leren over geschiedenis en conflicten:** Als je begrijpt wat oorlog doet met mensen, kun je beter uitleggen waarom vrede belangrijk is.
- **Respectvol omgaan met anderen:** Vrede begint vaak klein: luisteren naar elkaar en verschillen accepteren.

7.3 EEN VERSCHIL MAKEN

Misschien denk je: "*Wat kan één persoon nu veranderen?*"

Maar elke beweging voor vrede begon met mensen die opstonden en hun stem lieten horen. Wanneer veel mensen samen zeggen dat ze vrede willen, kan dat regeringen, leiders en andere mensen beïnvloeden.

Wanneer veel mensen kleine acties ondernemen, groeit dat samen tot iets groots. Stel je voor dat één leerling op school aandacht vraagt voor vrede. Misschien luisteren eerst maar een paar mensen. Maar als daarna tien leerlingen meedoen, en daarna een hele klas, en daarna de hele school, dan wordt de boodschap steeds sterker.

Een verschil maken betekent dus niet dat je alles alleen moet doen. Het betekent dat je je stem gebruikt en samen met anderen laat horen dat vrede belangrijk is. Veel kleine stemmen samen kunnen uiteindelijk heel luid klinken.

Vrede blijft dus niet bestaan omdat we rustig blijven zitten.

Vrede blijft bestaan omdat mensen opstaan, spreken en handelen wanneer het nodig is.

8. INVLOEDRIJKE TEGENSTEMMEN

8.1 MARTIN LUTHER KING JR. (1929–1968)

Martin Luther King, Jr. was een Amerikaanse dominee en één van de prominentste leden van de Amerikaanse burgerrechtenbeweging. King werd beroemd in de jaren vijftig en zestig dankzij zijn geweldloze verzet tegen de rassenscheiding in de Verenigde Staten. Tijdens een massabetoging op 28 augustus 1963 hield hij op de trappen van het Lincoln Memorial zijn legendarische toespraak «I Have a Dream», waarin hij zijn hoop uitsprak dat mensen ooit op hun gedrag en niet op hun huidskleur beoordeeld zouden worden. In 1968 werd Martin Luther King doodgeschoten terwijl hij op het balkon van het Lorraine Motel in Memphis stond. Hij werd 39. Voor velen is Martin Luther King een symbool voor de burgerrechtenbeweging in de VS.

8.2 NELSON MANDELA (1918–2013)

Nelson Mandela was een Zuid-Afrikaans anti-apartheidstrijder en politicus. Vanaf 1944 was Mandela betrokken bij de strijd van het Afrikaans Nationaal Congres (ANC) tegen het apartheidsregime in Zuid-Afrika. Als leider van de militaire tak van het ANC werd hij in 1963 opgepakt en kreeg hij een levenslange gevangenisstraf opgelegd. In 1990 kwam hij vrij en werd het ANC gelegaliseerd. In 1993 kreeg Mandela de Nobelprijs voor de Vrede voor «zijn inspanningen voor het vreedzaam einde van het apartheidsregime en het leggen van de funderingen voor een nieuw democratisch Zuid-Afrika». Bij de eerste vrije, niet-rationale verkiezingen in 1994 werd de toen 75-jarige Mandela verkozen tot president van de Republiek van Zuid-Afrika. In 1999 trad hij af. In Zuid-Afrika werd hij beschouwd als de «Vader des Vaderlands». Een nationale rouw werd dan ook afgekondigd toen hij in 2013 overleed.

8.3 MALALA YOUSAFZAI (1997 -)

Malala Yousafzai, dochter van een leraar, is bekend geworden vanwege haar strijd voor meisjes om naar school te mogen. In 2009, toen Malala 11 jaar oud was, werd ze internationaal bekend met haar weblog op de BBC-website, onder het pseudoniem Gul Makai (korenbloem). Daar hield ze een dagboek bij over de gewelddadigheden van de Taliban in de Swatvallei, waar sinds de machtsovername door de Taliban in 2007 meisjes worden uitgesloten van school en ook veel andere mensenrechten worden geschonden.

Toen Malala op 9 oktober 2012 met de bus terugkeerde van school, pleegde een Talibanstrijder een doelgerichte aanslag op haar. Malala raakte daarbij zwaar gewond; ze kreeg een kogel in het hoofd en in de hals. Artsen verwijderden in een ziekenhuis in Rawalpindi de kogel uit haar hoofd. De Taliban dreigde haar alsnog te zullen ombrengen.

Op 15 oktober werd ze overgevlogen naar Engeland, waar ze een verdere specialistische behandeling kreeg in het Queen Elizabeth Hospital in Birmingham. Malala's vader kon er aan de slag als leraar en het gezin vond zo een veiliger onderkomen in het Verenigd Koninkrijk. Intussen onderging Malala een aantal operaties waarbij haar schedel met 3D-techniek opnieuw werd geconstrueerd.

In 2011 werd Malala genomineerd voor de Internationale Kindervredesprijs. Hetzelfde jaar werd ze door de Pakistaanse regering onderscheiden met de Nationale Jeugdvlredesprijs (National Youth Peace Prize). Deze prijs werd later ter ere van haar hernoemd naar de Nationale Malala-Vredesprijs (National Malala Peace Prize). Op 10 november 2012 werd door de Verenigde Naties de Dag van Malala uitgeroepen, waarmee de VN aandacht wil vragen voor de 32 miljoen meisjes en 29 miljoen jongens in de wereld die geen basisonderwijs krijgen. In 2014 won ze de Nobelprijs voor de Vrede.

In het nummer van *Time* dat op 29 april 2013 verscheen, werd Malala genoemd als een van de 100 invloedrijkste personen ter wereld. Haar foto stond op de omslag van het tijdschrift. Op 20 november 2013 kreeg Malala in Straatsburg van het Europees Parlement de Sacharovprijs voor de Vrijheid van Meningsuiting. Ze is de jongste winnares van deze prijs tot dan toe.

In 2013 en 2014 was Malala genomineerd voor de Nobelprijs voor de Vrede. Op 24 mei 2014 ontving ze de Four Freedom Award voor Vrijwaring van vrees.

9. STAND UP & RAISE YOUR VOICE

9.1 PROTEST

Meer dan 100 jaar na het einde van de Eerste Wereldoorlog worden over de hele wereld nog steeds conflicten uitgevochten. Miljoenen mensen raken verwond, gedood of zijn op de vlucht. Nog steeds komt protest op tegen zinloos geweld en onmenselijke omstandigheden, in allerlei vormen. Muzikanten die hun songs willen inzetten om te protesteren en op te roepen tot verandering, maken een protest song of protestlied. Met een nummer, compositie of liedje willen ze de maatschappij een kritische spiegel voorhouden en oproepen tot actie en verzet. Het gaat om engagement via muziek; ook instrumentale muziekstukken kunnen daaronder vallen.

LIED 6: GENOEG IS GENOEG

In zijn eigen woorden en klanken schreef Guy Verlinde een krachtig protestlied met de titel *Genoeg is Genoeg*. Het nummer richt zich tegen het opvallende gebrek aan protest in de wereld vandaag, terwijl conflicten en crisissen zich blijven opstapelen zonder dat daar altijd een sterke reactie op volgt. Bij het schrijven liet hij zich inspireren door klassieke protestsongs zoals *Blowin' in the Wind* van Bob Dylan, waarin ook vragen worden gesteld over onrecht en menselijkheid. In het refrein klinkt een duidelijke oproep: blijf niet passief. Zinnen als "Sta op en verhef je stem" maken duidelijk dat verandering begint bij mensen die zich uitspreken. Wanneer stemmen van haat en geweld luider worden, is het essentieel dat tegenstemmen minstens even krachtig klinken. Alleen zo kan er ruimte ontstaan voor vrede en rechtvaardigheid.

De uitspraak "Wie stil blijft, stemt toe" onderstreept dat zwijgen nooit neutraal is. Geschiedenis toont dat wanneer mensen niet reageren, onrecht kan groeien en zich verdiepen. Daarom roept het lied op tot bewustwording en actie: "Ontwaak en verhef je stem, want genoeg is genoeg." Dit idee wordt versterkt door de metafoor van de kikker in het water. Kleine vormen van onrecht lijken onschuldig, maar kunnen geleidelijk normaal worden. Net daarom is het belangrijk om alert te blijven en tijdig je stem te laten horen.

Genoeg is Genoeg (Guy Verlinde)

Hoelang kunnen we blijven staan,
vooraleer we door de knieën gaan?
Hoever moet de slinger nog doorslaan,
voor er iets zal veranderen?

Hoelang kunnen we dit tolereren,
de gevolgen dragen van hun niet-regeren?
Hoeveel moeten we nog incasseren,
voor er iets zal veranderen?

Sta op en verhef je stem.
Wie stil blijft die stemt toe.
Ontwaak en verhef je stem,
want genoeg is genoeg.

Hoever kunnen we plooiën zonder breken,
gebukt gaan onder al hun streken?
Hoelang nog tot we de vlam ontsteken,
en er iets zal veranderen?

Hoelang kunnen we blijven vergeven
Al hun beloftes die ze zijn vergeten
Hoe zotter moet het worden in dit leven,
voor er iets zal veranderen?

Sta op en verhef je stem,
wie stil blijft die stemt toe.
Ontwaak en verhef je stem
want genoeg is genoeg.

9.2 MOETEN WE VANDAAG BANG ZIJN?

Soms lijkt het alsof de wereld gevaarlijk is. Als je het nieuws ziet, kan het voelen alsof oorlog altijd dichtbij is. Maar als we naar de geschiedenis kijken, leren we iets belangrijks: moeilijke tijden komen en gaan, en uiteindelijk winnen vrijheid, samenwerking en moed meestal van geweld en angst.

België werd twee keer binnengevallen... maar bleef bestaan

België is in de geschiedenis twee keer zwaar aangevallen in 1914, tijdens de Eerste Wereldoorlog en in 1940, tijdens de Tweede Wereldoorlog.

In beide gevallen leek het even alsof alles verloren was. Het land werd bezet en mensen hadden het moeilijk. Maar uiteindelijk werd België weer vrij. De bezetters verdwenen en het land werd opnieuw opgebouwd. Dat laat zien dat oorlog niet het einde is van een land of van een volk. Mensen vinden altijd manieren om terug op te staan.

Geschiedenis wordt niet alleen gemaakt door leiders, maar door gewone mensen

Vaak denken we dat koningen, generaals of presidenten de geschiedenis maken. Maar heel vaak zijn het gewone burgers die het verschil maken. Bijvoorbeeld:

- Mensen die anderen verstopten tijdens de Tweede Wereldoorlog om hen te redden.
- Burgers die protesteerden tegen onrecht.
- Mensen die bleven helpen, bouwen en samenwerken terwijl het moeilijk was.

Soms is één moedige actie genoeg om anderen te inspireren.

Dictaturen lijken sterk... maar kunnen plots verdwijnen

Sommige regeringen proberen mensen te controleren met angst. Dat noemen we dictaturen. Ze lijken vaak heel sterk, maar de geschiedenis laat zien dat ze soms heel snel kunnen vallen. Een beroemd voorbeeld is de val van de Berlijnse Muur in 1989. Die muur verdeelde Duitsland bijna 30 jaar. Veel mensen dachten dat hij nooit zou verdwijnen. Maar door protest van burgers en veranderingen in Europa viel het systeem bijna van de ene dag op de andere. Dit toont dat macht die op angst gebouwd is, niet altijd lang blijft bestaan.

Tegenstemmen

Veel veranderingen kwamen doordat mensen samen opkwamen voor wat juist is. Doorheen de geschiedenis hebben mensen vaak vreedzaam gevochten voor vrijheid en rechtvaardigheid. Bijvoorbeeld:

- Mahatma Gandhi hielp India onafhankelijk te worden met geweldloos protest.
- Martin Luther King Jr. vocht voor gelijke rechten voor zwarte Amerikanen.

In verschillende landen in Europa kwamen mensen samen om vrijheid en democratie te krijgen. Dit laat zien dat samenwerking en moed vaak sterker zijn dan geweld.

Na oorlog bouwen mensen altijd opnieuw

Na bijna elke oorlog gebeurt iets opvallends: mensen beginnen opnieuw te bouwen.

Na de Tweede Wereldoorlog werd in Europa bijvoorbeeld:

- de Europese Unie opgericht, zodat landen meer samenwerken;
- veel steden en landen opnieuw opgebouwd;
- afspraken gemaakt om conflicten te voorkomen.

Vandaag werken Europese landen meer samen dan ooit. Dat maakt nieuwe grote oorlogen veel minder waarschijnlijk dan vroeger.

10. LET'S WORK TOGETHER!

10.1 De KRACHT VAN SAMENWERKEN

Wanneer er genoeg tegenstemmen zijn, kunnen oorlogsstemmen uiteindelijk het zwijgen worden opgelegd. Geschiedenis leert ons dat geweld en haat vaak luider lijken omdat ze schreeuwen, terwijl de stemmen van vrede soms te stil blijven. Maar wanneer steeds meer mensen opstaan en zich uitspreken voor menselijkheid, solidariteit en rechtvaardigheid, kan dat het verschil maken.

Vandaag lijkt onze wereld steeds meer verdeeld. Online zien we voortdurend polariserende meningen. Het wordt ook moeilijker om een genuanceerde mening te vormen, omdat we overspoeld worden met desinformatie, fake news en beelden of verhalen die door artificiële intelligentie worden gecreëerd. In die wirwar van informatie raken mensen sneller in hun eigen gelijk opgesloten.

Daar komt nog bij dat we steeds minder praten met mensen die anders denken dan wij. Mensen met een andere achtergrond, een andere religie of een andere politieke overtuiging. Toch is het niet omdat we het over één onderwerp niet eens zijn, dat we niets gemeen hebben. Vaak delen we veel meer waarden en verlangens dan we beseffen: veiligheid, respect, een toekomst voor onze kinderen, een wereld zonder oorlog.

Wanneer we opnieuw leren luisteren naar elkaar en ontdekken wat ons verbindt, kan er iets veranderen. Als genoeg mensen samen aan hetzelfde zeel trekken, kunnen gewone mensen een buitengewoon verschil maken. Dan worden de stemmen van haat en oorlog overstemd door een veel krachtiger koor van hoop en samenwerking. Want uiteindelijk begint vrede niet bij regeringen of legers, maar bij mensen die elkaar blijven zien als medemens.

LIED 7. WE DOEN HET SAMEN

Let's Work Together (hier vertaald als *We Doen Het Samen*) is een eenvoudig maar krachtig lied met een duidelijke boodschap: samen kunnen mensen meer bereiken dan alleen. Het benadrukt dat verbondenheid en samenwerking sterker zijn dan verdeeldheid. Waar oorlog en conflict vaak ontstaan uit tegenstellingen, wijst dit lied juist op wat mensen met elkaar delen. De tekst roept op tot solidariteit: elkaar helpen, elkaar versterken en niemand alleen laten in moeilijke momenten. Het gaat niet alleen om grote wereldproblemen, maar ook om kleine, dagelijkse gebaren zoals iemand blij maken of een compliment geven.

In een tijd van polarisatie en verdeeldheid is deze boodschap bijzonder actueel. Het lied herinnert ons eraan dat vrede begint bij samenwerking tussen gewone mensen. Als we blijven zoeken naar wat ons verbindt in plaats van wat ons scheidt, kunnen we samen bouwen aan een sterkere en menselijkere wereld.

We Doen Het Samen (Wilbert Harrison/Vertaling Guy Verlinde)

We staan samen sterk, verdeeld zijn we zwak.
Kom op nu mensen, we moeten aan de bak.
En doen het samen.
Kom aan, kom aan we doen het samen.
Want samen staan we sterk, elke jongen, meisje, vrouw en man.

Zit het even niet mee of gaat alles stuk.
Blijf dan niet alleen en ga opzoek naar je geluk.
We doen het samen.
Kom aan, kom aan we doen het samen.
Want samen staan we sterk, elke jongen, meisje, vrouw en man.

Maak iemand blij, geef een compliment.
Het leven is veel fijner als je tevreden bent.
En we doen het samen.
Kom aan, kom aan we doen het samen.
Want samen staan we sterk, elke jongen, meisje, vrouw en man.

11. OPDRACHTEN

11.1 OORLOGSTEMMEN

5e & 6e leerjaar basisonderwijs

Luister aandachtig naar het lied. Vertel daarna in je eigen woorden waar het lied volgens jou over gaat. Duid twee woorden of zinnen aan die je bijzonder vindt en leg uit waarom. Bepaal welk gevoel het lied oproept (verdriet, boosheid, hoop) en maak een tekening van een beeld dat jou raakt.

1e graad secundair

Luister naar het lied en schrijf in 5 à 6 zinnen waar het over gaat. Benoem de belangrijkste gevoelens in het lied. Zoek twee beelden of metaforen in de tekst en leg uit wat ze betekenen. Denk na over welke muziekstijl bij dit lied past en motiveer je antwoord.

2e graad secundair

Analyseer het lied. Leg uit wat bedoeld wordt met "oorlogsstemmen" en "tegenstemmen". Onderzoek welke boodschap de artiest wil overbrengen en hoe herhaling daarbij helpt. Zoek de link met het lied *Imagine* en leg die kort uit.

3e graad secundair

Analyseer het lied als maatschappijkritische tekst. Beschrijf de visie op oorlog en menselijk gedrag. Vergelijk dit lied met een andere protestsong en bespreek overeenkomsten en verschillen. Schrijf een korte reflectie over de relevantie van het lied vandaag.

11.2 YSER

5e & 6e leerjaar basisonderwijs

Lees of beluister het lied. Leg uit wat er met de rivier gebeurt en waarom water belangrijk was in de oorlog. Kies één beeld uit het lied en maak er een tekening van. Schrijf daarna twee zinnen over iets dat voor jou belangrijk is.

1e graad secundair

Leg uit waarom de IJzer een symbool is in het lied. Beschrijf welke gevoelens het lied oproept. Kies één beeld en leg uit wat het betekent. Schrijf zelf drie zinnen in dezelfde stijl als het lied.

2e graad secundair

Analyseer hoe natuur (water, rivier) als symbool wordt gebruikt. Leg uit hoe het lied verleden en heden met elkaar verbindt. Beschrijf hoe tekst en muziek samen betekenis geven. Schrijf daarna een korte tekst waarin je zelf een symbool gebruikt.

3e graad secundair

Onderzoek hoe landschap en geschiedenis samenhangen in het lied. Vergelijk de symboliek met andere oorlogssymbolen (zoals de klapproos). Schrijf een reflectieve tekst over een plaats die voor jou betekenis heeft.

11.3 OP DE VLUCHT

5e & 6e leerjaar basisonderwijs

Bespreek waarom mensen vluchten. Zoek op waar Belgen naartoe gingen tijdens WOI. Maak een lijstje van wat vluchtelingen nodig hebben. Schrijf of vertel wat jij zou doen om iemand te helpen.

1e graad secundair

Vergelijk vluchtelingen vroeger en vandaag. Leg uit wat volgens jou eerlijk of oneerlijk is. Leg in eigen woorden uit wat "mensenrechten" betekenen. Geef een voorbeeld uit het nieuws.

2e graad secundair

Analyseer waarom vluchtelingen verschillend behandeld worden. Onderzoek hoe negatieve beeldvorming ontstaat en welke rol media spelen. Schrijf een korte meningstekst (8–10 zinnen).

3e graad secundair

Bespreek het spanningsveld tussen politiek en mensenrechten. Analyseer het verschil in behandeling van vluchtelingen uit verschillende regio's. Onderbouw je standpunt met argumenten en koppel dit aan actuele gebeurtenissen.

11.4 DROOG JE TRANEN

Voor alle leerlingen

Luister naar het lied en beantwoord: wie spreekt, welke gevoelens hoor je en wat probeert de ouder te doen?

Basisonderwijs

Maak een tekening van wat er gebeurt in het lied en schrijf drie woorden die het gevoel beschrijven.

1e graad secundair

Leg uit waarom dit een slaapliedje is. Wat betekent "het beloofde land" volgens jou?

2e graad secundair

Analyseer de tegenstelling tussen hoop en realiteit. Zoek in de tekst wat niet letterlijk gezegd wordt, maar wel bedoeld is.

3e graad secundair

Beschrijf het lied als migratieverhaal. Leg uit hoe hoop helpt om moeilijke situaties te verwerken.

11.5 IN FLANDERS FIELDS

5e & 6e leerjaar basisonderwijs

Lees het gedicht. Leg uit waar het over gaat en welke beelden je ziet. Zoek op wat klaprozen zijn. Maak een tekening van een scène uit het gedicht.

1e graad secundair

Bespreek de gevoelens in het gedicht. Leg uit wat "We are the dead" betekent. Vergelijk de Engelse en Nederlandse versie en noteer verschillen.

2e graad secundair

Analyseer de beeldspraak en symboliek. Leg uit wat de boodschap is en of het een vredesgedicht is. Vergelijk met een andere versie of auteur.

3e graad secundair

Analyseer de ideologie achter het gedicht. Bespreek of het ook propaganda kan zijn. Vergelijk met moderne oorlogspoëzie en schrijf een kritische interpretatie.

11.6 A WOODEN CROSS

1e graad secundair

Zoek op wie Siegfried Sassoon was. Leg uit waarom hij protesteerde en wat "shell shock" betekent. Geef je mening over zijn actie.

2e graad secundair

Lees *A Soldier's Declaration*. Leg uit waarom Sassoon protesteerde en waarom hij het zwijgen werd opgelegd. Wat zegt dit over oorlog en macht?

3e graad secundair

Analyseer hoe protest en censuur werken in oorlogstijd. Vergelijk Sassoon met hedendaagse klokkenluiders. Bereid een kort debat voor: moet een soldaat altijd gehoorzamen?

11.7 GENOEG IS GENOEG

5e & 6e leerjaar basisonderwijs

Bespreek eerst klassikaal wat het refrein betekent. Leg daarna in je eigen woorden uit wat bedoeld wordt met "*opkomen voor iets*". Denk na over wanneer iets volgens jou "niet eerlijk" is en geef een voorbeeld. Schrijf vervolgens enkele zinnen over wat jij kan doen wanneer je ziet dat iets niet eerlijk is.

Kies daarna één opdracht: maak een poster rond de boodschap "*Sta op en verhef je stem*" of schrijf een korte tekst (3–5 zinnen) waarin je iemand aanmoedigt om eerlijk en rechtvaardig te zijn.

1e graad secundair

Beantwoord de volgende vragen in volledige zinnen: leg uit wat bedoeld wordt met "*Sta op en verhef je stem*" en waarom stilte soms als instemming wordt gezien. Denk na over wat "*genoeg is genoeg*" betekent en geef een voorbeeld.

Schrijf daarna een korte meningstekst (5–8 zinnen) waarin je uitlegt of mensen zich volgens jou moeten uitspreken tegen onrecht. Geef minstens één concreet voorbeeld. Kies tot slot een creatieve opdracht: schrijf een extra strofe bij het lied of maak een poster met de centrale boodschap.

2e graad secundair

Analyseer het refrein en leg in eigen woorden de belangrijkste boodschap uit. Bespreek waarom in de tekst naar de geschiedenis wordt verwezen en wat dit zegt over hoe onrecht ontstaat en groeit.

Leg vervolgens de metafoor van de kikker in het water uit en pas deze toe op een concreet voorbeeld uit de geschiedenis of actualiteit.

Schrijf daarna een reflectietekst (10–12 zinnen) waarin je uitlegt waarom mensen soms niet reageren op onrecht en wat de gevolgen daarvan kunnen zijn.

Als verdiepende opdracht kan je een extra strofe schrijven of een korte toespraak voorbereiden waarin je oproept tot actie.

3e graad secundair

Analyseer het refrein als maatschappijkritische tekst. Leg uit hoe begrippen zoals verantwoordelijkheid, passiviteit en burgerzin in de tekst naar voren komen. Bespreek ook de rol van historische voorbeelden in het versterken van de boodschap.

Onderzoek de metafoor van de kikker en leg uit hoe deze kan toegepast worden op hedendaagse maatschappelijke situaties. Denk bijvoorbeeld aan discriminatie, polarisatie of politieke besluitvorming.

Schrijf vervolgens een onderbouwde opinietekst (12–15 zinnen) waarin je stelling neemt: hebben burgers de plicht om zich uit te spreken tegen onrecht? Gebruik argumenten en eventueel actuele voorbeelden.

Je kan deze opdracht afronden door een korte toespraak (1 minuut) te schrijven waarin je anderen overtuigt om hun stem te laten horen.

11.8 VREDE & ACTIE

Denk na over wat vrede voor jou betekent en schrijf dit in enkele zinnen neer. Leg uit waarom vrede niet vanzelfsprekend is. Werk daarna verder op jouw niveau:

- In het basisonderwijs maak je een klasactie rond vrede.
- In de eerste graad werk je één concrete actie uit en leg je uit waarom die werkt.
- In de tweede graad analyseer je welke acties echt effect hebben.
- In de derde graad schrijf je een kritische tekst over de grenzen van protest.

11.9 TEGENSTEMMEN

5e & 6e leerjaar basisonderwijs

Zoek informatie over Martin Luther King, Nelson Mandela of Malala. Leg uit waarvoor ze opkwamen en wat ze gemeen hebben.

1e graad secundair

Kies één persoon en beschrijf wat hij/zij deed. Leg uit waarom dit moedig is. Wat zou jij doen in die situatie?

2e graad secundair

Vergelijk verschillende vormen van protest. Bespreek het verschil tussen geweldloos en actief verzet. Wat werkt volgens jou het best?

3e graad secundair

Analyseer de impact van deze personen op lange termijn. Leg de link met hedendaagse activisten. Denk na: zijn zulke tegenstemmen vandaag nog mogelijk?